

Onderzoek naar participatieprojecten en SDG's

Studenten aan de slag voor ons netwerk

Studenten van diverse opleidingen deden in 2022 onderzoek naar educatie- en participatieprojecten van de 140 NME-centra in het GDO-netwerk.

De Wetenschapswinkel van de WUR onderzoekt vijf innovatieve centra over het activeren van burgers bij lokale duurzaamheidsvraagstukken. Veel centra willen hun activiteiten verbreden van onderwijs naar inwoners en hebben GDO gevraagd om actieve ondersteuning daarbij.

Het WUR-project leidt tot een leerdocument met inzicht in de succesfactoren om daarmee andere lokale centra te inspireren om te verbreden en de daarbij nodige stappen te zetten. Deelnemende centra zijn NMCX in Haarlemmermeer, De Groene Belevens in Leusden, Duurzaamheidscentrum Assen, De Ulebelt in Deventer en CNME Maastricht. Dit onderzoek wordt financieel ondersteund door de stichting Van Dijk Nijkamp.

GDO ontving de jongeren op de inspirerende locatie van het Lyceum Schravenlant in Schiedam

Dit onderzoek krijgt een vervolg in 2023.

Goede voorbeelden en SDG's

Daarnaast haalden studenten van Hogeschool Van Hall Larenstein in ons netwerk goede voorbeelden op van projecten met inwoners op alle duurzaamheidsthema's. SDG Trainees koppelden deze projecten vervolgens aan SDG's.

Ook bekeken zij hoe centra deze sterker zichtbaar kunnen maken. Deze aanpak gebeurde vanuit het SDG Traineeship: het programma voor jongeren die willen leren over én bijdragen aan de implementatie van de SDG's in diverse organisaties. In 2023 maken WUR-studenten leermiddelen die centra ondersteunen bij de verbreding van hun aanbod.

Nieuwe leden

Ons netwerk blijft groeien. We verwelkomden als lid Stichting Utrecht Natuurlijk, Schaikse Weelde in Vijfheerenlanden, Park Rusthoff in Teylingen, natuuractiviteitencentrum De Koppel in Hardenberg, de gemeente Sliedrecht en WNTweb in de gemeente Westland.

Wat doet Vereniging GDO?

Wij zijn een landelijk netwerk van lokale organisaties op het gebied van **educatie & participatie** voor een **duurzame** samenleving.

Wie we zijn
140 lokale organisaties actief in en voor 180 gemeenten

1200 medewerkers & 2500 vrijwilligers

Wat we doen
55.000+ lessen en projecten op 4500+ scholen aan 1.000.000 leerlingen

Bestuur en team

Het bestuur van GDO bestond in 2022 uit: voorzitter Jacqueline van Dongen (wethouder Zwijndrecht), Paul Duijsings (penningmeester), Arjanne Lagendijk (NMCX Haarlemmermeer), Harmtine de Lange (NME Breda) en Olle Mennema (NME Den Haag). Olle nam in november afscheid. Liesbeth Bronkhorst (Stad & Natuur Almere) is als bestuurslid aangetreden.

Het GDO-team bestaat uit René Munsters (programmamanager Duurzame Samenleving), Arjan Klopstra (programmamanager Duurzaam Onderwijs) en Conny Taheij (bureau en communicatie).

Contact:

Meer weten of contact met bestuur of team?

Mail naar info@vereniginggdo.nl of kijk op de [website](#).

Afscheid van nestor Olle Mennema

Tijdens onze Kennisdag in november namen we afscheid van Olle Mennema, bestuurslid en nestor van ons netwerk. Als hoofd van NME Den Haag heeft hij zich altijd ingezet voor onderlinge samenwerking en krachtenbundeling in het land.

Eerst van de gemeentelijke diensten in ons netwerk,

later sloot het groeiend aantal zelfstandige organisaties daarbij aan. 'Doe het niet alleen, doe het samen' is en blijft zijn slogan, zeker als het gaat over het gezamenlijk ontwikkelen van lesmateriaal. Onder andere bestuurslid Arjanne Lagendijk (directeur NMCX Haarlemmermeer) sprak hem toe. Olle bedankt!

ALV: Nieuw bestuurslid en samenwerking met SME

Liesbeth Bronkhorst, directeur-bestuurder van Stad en Natuur Almere is tijdens de ALV in november benoemd als nieuw bestuurslid.

Liesbeth: "Wij zijn trots dat we deel uitmaken van zo'n professioneel netwerk. Met elkaar bereiken we vrijwel alle basisscholen in het land, én heel veel inwoners met onze groene en duurzame activiteiten. Samen

maken we heel veel impact en dat is dringend nodig."

Krachtenbundeling

De leden hebben tijdens de ALV ingestemd met een krachtenbundeling met SME. Door de krachten te bundelen denken wij voor het netwerk van NDE-centra en gemeenten een betere dienstverlening te kunnen verzorgen. De inzet is om dit in 2023 te realiseren.

Op weg naar meer Groene Voetstappen

GDO coördineert het educatieproject Groene Voetstappen. Met 70 scholen, 567 groepen en meer dan 15.000 kinderen zijn er bijna 100.000 groene voetstappen gezet. Deze zijn, door de samenwerking met Climate Alliance in het project Kids on the Move, aangeboden tijdens de COP27. Met ons netwerk werken we aan een update van dit project op een manier die past bij de behoeften van de scholen, lokale centra en onze ambitie om meer te werken aan het thema Duurzame Mobiliteit.

Verkenning Duurzame school adviseurs

Vanuit de ambitie om te komen tot rijksbrede visie rond Duurzaam Onderwijs werkt GDO samen met SME en Leren voor Morgen aan verkenningen en dragen we bij aan kennisontwikkeling. De vorming van een netwerk van regionale adviseurs krijgt hierbij volop aandacht. Samen met de leden hebben we deze beelden op verschillende momenten gedeeld.

Leermiddelenweek met partners

Tijdens onze tweede online Leermiddelenweek in maart gingen we in gesprek met partners over de verbinding met gezondheidsnetwerken, duurzaam onderwijs: DE WHOLE SCHOOL APPROACH. Over het effect van onze NDE-programma's en het belang van goede beschrijvingen en evaluaties. Over bomen en biodiversiteit en over de SDG's. Gast sprekers kwamen van JOGG, Stichting Technotrend, Nationale Boomfeestdag, SME en de Schoolgast van de Duurzaamheid.

16.500 kinderen op 17 wereldoelen les

Samen met Leren voor Morgen en SDG Nederland heeft GDO ervoor gezorgd dat 16.500 kinderen in 500 klassen een 17 Wereldoelenles hebben gevolgd. Gezamenlijk is gezorgd voor materiaal en training voor een leerkrachten en gastdocenten voor PO, VO en MBO. De lessen werden gegeven rondom 25 september (SDG Action Day) en 10 oktober (Dag van de Duurzaamheid). Het project is oorspronkelijk bedacht en georganiseerd vanuit CNME Maastricht. [Lees meer](#)

Training Routekaart Duurzaam Onderwijs

Voor onze leden organiseerden we in juni en juli een online training over duurzaamheid in het onderwijs, de Whole School Approach (WSA) en de Routekaart Duurzaam Onderwijs. Zij leerden over een integrale aanpak van duurzaam onderwijs en hoe je met scholen in gesprek kunt gaan over het verankeren van duurzaamheid in de kern van het onderwijs. NDE-centra kunnen scholen hierbij ondersteunen.

1ste Maand van de Schooltuin

De schijnwerpers zetten op het schooltuinieren en op degenen die dat mogelijk maken: ondersteuners, gemeenten en scholen. Met dat doel is in mei de eerste Maand van de Schooltuin georganiseerd door de Alliantie Schooltuinen, waarvan GDO partner is, en Jong Leren Eten. Ruim 17.000 leerlingen deden mee met een speciale activiteit. De gemeenten Arnhem en Teylingen wonnen een Gou-

den Wortel als waardering voor hun ondersteuning voor het schooltuinieren en hun inspiratie. „Gemeenten spelen een sleutelrol bij het mogelijk maken van schooltuinieren”, aldus Henk Staghower, toenmalig minister van LNV, bij de prijsuitreiking op de Floriade Expo in Almere.

Op het VNG congres was er grote belangstelling voor de Alliantie-stand.

[Lees meer](#)

Focusgroep

In een focusgroep Schoolpleinen en schooltuinen zijn ontwikkelingen besproken vanuit de Alliantie Schooltuinen en rond de samenwerking met de VU, IVN en Jantje Beton.

WUR-onderzoek

De WUR onderzoekt

welke elementen een schooltuinprogramma effectief maken. Dit moet leiden tot een breed gedragen beschrijving van een 'modelinterventie'. GDO is hierbij betrokken vanuit de Alliantie en centra uit ons netwerk worden ingeschakeld.

“Nog niet overal wordt herkend dat de hele transitie naar een houdbare wereld mensenwerk is. Scholen hebben hulp nodig, en die hulp-troepen zijn er.

Het netwerk van GDO, met de centra als kloppend hart, zijn onderdeel van de leefwereld en het lokale leerecosysteem.”

GDO-voorzitter Jacqueline van Dongen tijdens de conferentie Whole School Approach

3500 Scholen krijgen zaadpakket Rijk Zwaan

Voor de vijfde keer verzorgden Rijk Zwaan en GDO een actie met gratis pakketten met groentezaden. 3500 pakketten werden aangevraagd door scholen en bso's. Toen Rijk Zwaan jaren geleden besloot om zijn lokale moestuinacties ook landelijk te gaan doen, is samenwerking gezocht voor de praktische ondersteuning van scholen. Via GDO bezorgen de NDE-centra en makelaars Jong Leren Eten de pakketten, voorzien van lesmateriaal op basisscholen en bso's. [Lees meer](#)

Platform Wikiwijs

Educatiespecialisten uit het netwerk van GDO en Leren voor Morgen werken samen om lesmateriaal te beoordelen en van het keurmerk 'Leren voor duurzame ontwikkeling' te voorzien. Dit lesmateriaal is voor docenten eenvoudig te vinden op een aparte pagina in Wikiwijs, een platform van Kennisnet. In 2022 lag de aandacht vooral op het beschikbaar maken van bestaande materialen.

GDO2daagse:

Maatschappelijke impact en ondernemerschap

Met ruim 40 leidinggevenden van natuur- en duurzaamheidscentra en beleidsadviseurs van gemeenten bespraken we tijdens twee inspirerende dagen in september de toekomst van ons werkveld.

We waren te gast bij de collega's van Stad & Natuur Almere. We gingen in gesprek met ondernemers over ondernemerschap en maatschappelijke impact. Verder bespraken we in de lokale schaapskooi het WUR-onderzoek naar participatieprojecten. En ui-

tervaard bezochten we de Floriade, met het buitenleslokaal en het schooltuinenproject van Almere en Amsterdam.

Uitdagingen

De Almeerse wethouder Jesse Luijendijk opende het congres. Hij benadrukte het belang van NDE-organisaties en hij noemde het verbinden van stad en natuur steeds belangrijker: "We staan nu voor enorme uitdagingen rond bewustwording en het belang van een groene stad. De gemeente kan dit niet alleen. Stad & Natuur

Almere is een begrip onder onze inwoners. Als gemeente zijn we heel erg trots op deze partner."

Vershil

GDO-voorzitter Jacqueline van Dongen, wethouder van Zwijndrecht, gaf aan de deelnemers mee: "Het is mooi om te zien hoe GDO groeit. We hebben echt wat te brengen binnen gemeenten. Maatschappelijk maken de centra het verschil."

[Lees meer](#)

"Als gemeente zijn we heel erg trots op deze partner."

Jesse Luijendijk, wethouder Almere over natuur- en duurzaamheidscentrum Stad & Natuur

Duurzame samenleving

Een hoofdrol voor groene participatie

Veel leden uit ons netwerk willen hun activiteiten verbreden van educatie naar communicatie en participatie. GDO maakt voor hen helder welke processtappen zij daarvoor moeten nemen en welke vaardigheden en inzichten rond effectieve gedragsverandering hiervoor nodig zijn. Ter inspiratie en leering hebben we samen met de Wetenschapswinkel van de WUR vijf innovatieve NDE-centra de succesfactoren rond participatie in kaart gebracht. Dit wordt uitgewerkt naar een gezamenlijke leerstrategie.

Ook met partners is in 2022 ingezet op groene participatie.

[Lees meer](#)

Natuurlijk groenbeheer: vlinderstraten

Straten met vlindernamen samen met bewoners vriendelijker maken voor vlinders. Elf groene trainees werkten daaraan samen met de Vlinderstichting, lokale NDE-centra en GDO. In Westland onderzochten kinderen welke planten het meest geschikt zijn voor vlinders en kregen zij vlinderstruiken op het schoolplein. Bewoners konden gratis

vlinderstruiken ophalen en de gemeente maakt het openbaar groen in deze wijk aantrekkelijker voor vlinders. [Lees meer](#)

Begin in eigen tuin

Onder de vlag van 'Een groener Nederland begint in je eigen tuin' hebben we centra geïnformeerd en gestimuleerd om drie grote campagnes uit te voeren, naast hun eigen doorlopende groene activiteiten: NK Tegelwippen,

de Week van de Groene Tuin en de Maand van het Vergeten Plantseizoen.

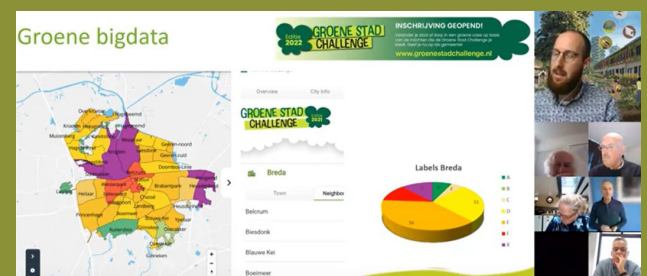
Na de focusgroep Tegelwippen waar goede voorbeelden onderling werden gedeeld, zijn in de nieuwe focusgroep Vergroenen van Tuinen een theoretisch kader én praktische tools met elkaar gedeeld rond het activeren van inwoners bij het vergroenen van de gebouwde leefomgeving.

Huurders op Groen

Met Groene Huisvesters zijn we een praktijkproject Huurders op Groen aan het ontwikkelen. Corporaties hebben grote behoefte aan ondersteuning bij het vergroenen van tuinen van hun huurders en buurten. Dit past binnen de beleidstaak van gemeenten en waterschappen, die daar ook financiën voor hebben. NDE-centra kunnen corporaties daarbij ondersteunen. Na een succesvol webinar in oktober konden medewerkers kennismaken met de activiteiten van centra in Amersfoort, Haarlemmermeer, Deventer en Born. Dit krijgt in 2023 een vervolg. Groene Huisvesters is een samenwerking tussen corporaties, ministerie van Binnenlandse Zaken, VNG, Woonbond en Aedes.

Webinar bigdata met NL Greenlabel

Hoe groen is Nederland en is het groen genoeg? Welke plekken kunnen en moeten groener en hoe? Tijdens een webinar van NL Greenlabel en GDO in september vertelde GDO-voorzitter Jacqueline van Dongen en wethouder van Zwijndrecht over de deelname aan de Groe-

ne Stad Challenge. Arjanne Lagendijk van NMCX Haarlemmermeer deelde vergroeningsacties. Deelnemers leerden hoe data kunnen helpen om van inzichten naar groenbeleid te komen en een plan te maken. En hoe het lokale NDE-centrum hierin kan optrekken met de gemeente.

Dit deed GDO ook in 2022...

- Voor de Nationale Week Zonder Vlees ontwikkelde GDO met leden al lesmateriaal voor basis- en voortgezet onderwijs. Dit lespakket is aangepast en uitgebreid met een module over zuivel.
- Samen met onder meer Stadswerk Nederland organiseerden we een studiereis naar NordRhein Westfalen. We kregen inzicht in de aanpak rond klimaatadaptatie, de energietransitie en de daarmee samenhangende drukte in de ondergrond.
- Met de Nationale Boomfeestdag is de Bomenmap en de educatie rond bomen en bossen afgestemd.
- GDO is partner in de Nationale Kraanwaterdag en stimuleert deelname van scholen via de lokale natuur- en duurzaamheidscentra. In 2022 deed een recordaantal deelnemers mee: meer dan 250.000 kinderen.

Foto Nienke Maat

- Met het thema Gi-Ga-Groen is door en in veel NDE-centra het voorlezen georganiseerd in de Kinderboekenweek. De Klyster zorgde ervoor dat maar liefst 15 bestuurders en raadsleden voorlezen op scholen in Noardeast-Fryslân en Dantumadiel, zowel in het Fries als in het Nederlands.

- Kennisplatform Stadslandbouw Nederland, waarvan GDO trekker is, organiseerde een handelsmissie over voedsel van dichtbij, en een webinar over voedselraden. Met de MAEX kon een financiële Impuls uitgereikt worden aan lokale initiatieven.

GDO Innovatieprijs 2022 voor NME Zeeland

Het samenwerkingsverband van vijf Zeeuwse natuur- en duurzaamheidscentra – NME Zeeland – is de winnaar van de GDO Innovatieprijs 2022.

Centra van 13 Zeeuwse gemeenten hebben de krachten gebundeld. Ze werken samen op duurzame thema's, verdelen taken en gebruiken competenties van elkaars medewerkers. Hiervoor is een samenwerkingsstructuur opgezet met themagroepen en -trekkers. Daardoor is het ook voor buitenwereld duidelijk bij wie ze moeten zijn.

De jury constateert: "Hier wordt leiderschap getoond in het organiseren van samenwerking. Dit is zeer toe te juichen vanuit het oogpunt van coalitie,

Janneke Donkers van NME SD nam de oorkonde en bloemen in ontvangst van jurylid Theo Leupen van DuurzaamDoor.

cocreatie en cofinanciering. Door samenwerking ontstaat een organisatie met meer smoel, slagkracht, bereik en ontwikkelpotentie!"

In totaal waren er acht nominaties, waarvan er drie een eervolle vermelding kregen: Zans Natuur- en Milieucentrum met Kleed je goed, Natuurstad Rotterdam met de natuurlijke speelplek bij de Oedenstee en Natuurcentrum Arnhem met Meer voedsel natuurlijk.

[Bekijk alle inzendingen.](#)

Twée Kennisdagen: online en fysiek

In 2022 hielden we twee keer een Kennisdag. Een vanwege corona uitgestelde online bijeenkomst eind januari. En in november – eindelijk weer – een fysieke bijeenkomst, geopend door wethouder Daphne Bijvoet uit Culemborg.

In januari waren er sessies over de Alliantie Schooltuinen, de Missie Groene Tuinen, Onderwijsvernieuwing en over een verdienmodel en het verbreden

van je aanbod door partnerschap.

In november bespraken we 5 Innovatieve Praktijken ter inspiratie, de afronding van het project Duurzame Buren ter stimulering van de samenwerking tussen Pabo-opleidingen en NME-centra. Ook over de MAEX: maatschappelijke impact maken, meten en managen, en over het gezamenlijk duurzaam organiseren van programma's en projecten.

'NDE-centra helpen gemeenten klimaatdoelen te realiseren'

Onze voorzitter Jacqueline van Dongen zet in een DuurzaamDoor-special van Publiek Denken (een netwerk voor professionals in de publieke sector) de schijnwerpers op ons werk: "Als wethouder met onder andere de energietransitie, klimaatop-

gave en de vergroening van de gemeente in mijn portefeuille en als voorzitter van GDO zie ik de beweging van verduurzaming van dichtbij.

Zo hebben de gemeenten die lid zijn van GDO vaak natuur- en

duurzaamheidscentra die in de haarvaten van de lokale samenleving zitten. Het zijn die centra die de transitiebeweging op gang brengen en helpen om de klimaatdoelen van gemeenten te realiseren.'

[Lees verder](#)

DuurzaamDoor: op slimme manier leren vanuit samenwerking

Grote maatschappelijke opgaven vragen dat we alle zeilen moeten bijzetten. Zowel individueel als samen. We kunnen er niet om heen. Niet in de laatste plaats op het terrein van duurzaamheidsthema's als klimaat, biodiversiteit, circulariteit en een duurzaam en gezond voedselsysteem. "Om daar succesvol in te zijn en te blij-

ven is goede samenwerking essentieel. Niet alleen één op één, maar vooral samen met meerdere betrokkenen." aldus programmamanager Theo Leupen. DuurzaamDoor helpt partijen om op een slimme manier te leren vanuit die samenwerking.

www.duurzaamdoor.nl

Colofon

Dit jaarverslag is een uitgave van de Vereniging GDO.

René Munsters, programmamanager Duurzame Samenleving: r.munsters@vereniginggdo.nl

Arjan Klopstra, programmamanager Duurzaam Onderwijs: a.klopstra@vereniginggdo.nl

Conny Taheij, bureau en communicatie: info@vereniginggdo.nl

Vormgeving [Studio Westkaap](#)

Foto's: Eigen foto's en van partners

www.vereniginggdo.nl

info@vereniginggdo.nl

[@vereniginggdo](https://twitter.com/vereniginggdo)

[@vereniginggdo](https://www.linkedin.com/company/vereniginggdo)